

**A magyar nyelv elsajátításának nehézségei
a francia anyanyelvű hallgatók szempontjából**

KOROMPAY KLÁRA

„Nehéz kérdés”

Ha a címben jelzett „nehézségek” szónak különös nyomatékot akarnék adni, oktatási tapasztalataim köréből a következő (pusztán grammatikainak szánt) példamondatot idézném: „Melyik nyelv a nehezebb: a magyar vagy a kínai?” Az ártalmatlannak látszó kérdést egy kínai szakos francia hallgatónak tettem fel, a középfok gyakorlása végett. De hogy mennyire nem lehet büntetlenül „l’art pour l’art” példamondatokat konstruálni, megtanultam a szabatos válaszból: „A magyar.”

Találkoztam jóval árnyaltabb, tűnődő megközelítéssel is: „Ha a magyar nyelv ilyen nehéz a franciáknak, akkor minden bizonnyal a francia is ugyanolyan nehéz a magyaroknak.” Némi meglepetéssel vettem tudomásul ezt a meggyőzően hangzó, mert korántsem egysíkú kijelentést. Válaszom mégis nyitva hagyta a kérdést, s a megítélés szubjektív elemeit hangsúlyozta: „Lehet, de ezt mi nem fogjuk fel olyan drámaian.”

S végül nem hagyhatom említetlenül azt a csattanós vélekedést sem, mely szerint a magyar igenis sokkal könnyebb, mint más nyelvek, hiszen: nyelvtani nem nincs, az igeidők egyszerűek, kivételek pedig úgyszólván nincsenek – micsoda előny ez ahhoz képest, hogy például a franciában a rendhagyó igék ragozása milyen komoly tanulási feladatot jelent...

Nyilvánvaló, hogy nézőpont kérdése mindez, s az is kétségtelen, hogy a franciák (s nemcsak ők) általában nehéznek tartják a magyar nyelvet. A kérdés az, hogy ők közelebről miért.

Úgy gondolom, mielőtt a két nyelv strukturális eltéréseiből kiindulva bontanánk elemeire a problémakört, érdemes egy futó pillantást vetni azokra a külső feltételekre is, amelyek között a magyar nyelv franciaországi oktatása folyik, s amelyek minden bizonnyal belejátszanak a kérdés megítélésébe.

Ezek közül első helyen azt emelném ki, hogy az oktatás az esetek többségében viszonylag rövid időtartamú, nem túlságosan intenzív, s – alsóbb

szintű előzmények nélkül – az egyetemen kezdődik. (Emlékeztetőül felidézem a következőket: a legteljesebb képzést Párizs adja, ahol a Párizs III. Egyetem és a Keleti Nyelvek és Civilizációk Országos Intézete 5 éves képzést biztosít, közösen kiállított, országos érvényű diplomával. Négy vidéki város – Bordeaux, Lille, Lyon, Strasbourg – egyetemén működik magyar lektorátus, s emellett több más városban is van – egy-egy lelkes oktató munkájának köszönhetően – magyartanítás. Középiskolai szinten egyetlen helyen – Strasbourgban – lehet magyar nyelvet tanulni.) A tipikus helyzet röviden így vázolható: a kezdő szintről induló hallgatók heti 2-3 órában általában 3 évig ismerkednek a nyelvvel, s e szűk keretben kapnak helyet az irodalmi, történeti, civilizációs ismeretek is. Ez a tempó igen távol áll az intenzív nyelvtanulás követelményeitől, s legfőképpen arra alkalmas, hogy szilárd alapokat adjon mindenből. Az élő nyelvtudás többnyire akkor kap nagyobb lendületet, ha a hallgató magyarországi nyelvtanfolyamon és magyar nyelvi közegben fejleszti tovább tudását. Ha arra gondolunk, hogy eleve hány éves munkát jelent *bármely* idegen nyelv becsületes elsajátítása, akkor kétségtelen, hogy a magyarra fordított idő feltűnően rövid, s csak keveseknek tudja megadni a jó nyelvtudás örömét. Annál többeknek viszont a kihívás ösztönző élményét!

Ugyanakkor a fenti helyzetnek vannak olyan következményei is, melyek határozott előnyt jelentenek, s melyeket ritkán hangsúlyozunk. Hallgatóink, amikor a magyarral kezdő szinten találkoznak, már legalább három idegen nyelv tanulási tapasztalataival rendelkeznek! Mindenki tudja, mennyivel könnyebben birkózik meg egy magyar mondat szerkezetével az, aki latinul tanult; milyen ismerős jelenség az igekötő hátravetése annak, aki tud németül; s hogy még a magyartól viszonylag távolabb álló nyelvek is milyen gyakran kínálnak párhuzamot egy-egy jelenség megvilágításához. (Vö. a spanyol *star* és *esser* különbségét, mely azonnal kulcsot ad a létige kapcsán ahhoz, hogy mikor lehet a magyarban nominális mondattal számolni; vagy az angol *How many?* és *How much?* szembenállását, mely kitűnően felhasználható a *Hány?* és *Mennyi?* különbségének érzékeltetéséhez.) Fontos ezeket a markáns hasonlóságokat kiemelni, hiszen túlságosan is sűrűn lehet hallani azt a felületes megjegyzést, hogy a magyar semmilyen más nyelvre nem hasonlít. Nem árt ilyenkor tudatosítani, hogy a nyelvek összevetése során eleve sokkal több a közös jegy, mint ami őket elválasztja; másrészt még az egyedinek látszó sajátosságokhoz is a vártnál gyakrabban lehet találni ismert nyelvekből vett – s ezáltal megnyugtató – párhuzamokat.

E rövid bevezető eszmefuttatást azzal zárom, hogy az idegen nyelveket tanuló francia és az idegen nyelveket tanuló magyar természetesen más-más nyelvtanulási tapasztalatok birtokában közelít egymás nyelvéhez. Egy magyar számára az első idegen nyelv csak nagyon eltérő lehet; a továbbiakban azonban jólesően érzékelhető az indoeurópai nyelvek egymás közötti hasonlósága (francia alapon tanulni az angolt sokkal könnyebb, mint anélkül). Egy francia viszont többnyire fordított utat jár be: az először tanult nyelvek (angol, spanyol) viszonylag közel állnak saját anyanyelvéhez, s ezekhez a jól ismert struktúrákhoz képest jelent hatalmas újdonságot a magyar. Szándékosan mondom „újdonság”-ot és nem „nehézség”-et: tapasztalataim szerint a magyar éppen azáltal kelti fel és tartja fenn sokak érdeklődését, hogy a nyelvről való gondolkodáshoz szokatlan, egyedi jelenségek egész sorát kínálja.

Térjünk a fókuszra!

A szorosabb értelemben vett nyelvészeti kérdések közül első helyre a magyar mondat szerkesztés szinte beláthatatlanul gazdag problematikáját tenném. Hiszen a legegyszerűbb, két vagy három tagból álló mondat megalakítása során is „minden” megváltozik a kiinduló francia nyelvhez képest. Egyszerű példán bemutatva: *Je vis en France.* – *Franciaországban élek.* E mondat fordítása során legalább háromszor vagyunk kénytelenek lemondani a lineáris fordítás kényelméről, hiszen az alaptag és a bővítmény helyet cserél, a névmási alany elmarad, s ráadásul a prepozíciónak is névszórag felel meg. Nem lehet tehát túlbecsülni e kérdéskör jelentőségét, s a „jól szerkesztett mondat” követelményét mind elméletileg, mind gyakorlatilag a képzés középpontjába kell állítanunk.

A francia nyelv sajátosságaihoz képest külön hangsúlyozandók a következők:

Igen általános érvénnyel kimondható, hogy az alaptag és a bővítmény sorrendi helye a két nyelvben éppen ellentétes tendenciát mutat. A magyarban a bővítmény rendszerint megelőzi az alaptagot, s az újabb és újabb bővítmények a „balra bővülés” jellegzetes láncait adják, ahol az alaptag (1) a sor legvégén jelenik meg: *a tegnapi (5) értekezleten (4) hozott (3) döntés (2) értelmében (1)*. A francia megfelelő – ennek tökéletes tükörképeként – ugyanilyen tisztán mutatja a jobbra bővülés klasszikus esetét: *en raison (1) de la décision (2) prise (3) à la réunion (4) d’hier (5)*. Csodálkozhatunk-e ezek után, ha egyesek úgy fogalmazznak, hogy „a magyarok fordítva beszélnek”?

Persze, túlságosan is egyszerű volna, ha erre a mechanikus szabályra hagyatkozhatnánk. A fenti példa ugyanis nem mondat, hanem szintagma-együttes; könnyű belátni, hogy már az egyszerű bővített mondat szintjén is számolni lehet azzal a törésvonallal, mely az alanyi és az állítmányi részt egymástól elválasztja, s a hátulról előre haladó fordítást hirtelen megtöri. „Hol kell megállni?” – a legegyszerűbb módon így fogalmazható meg a tömbökre bontás műveletének kulcskérdése. Milyen nyelvi kritériumok adhatnak ehhez segítséget? – ez a kérdés már inkább a nyelvtanárokhoz szól, különösen azokhoz, akik tapasztalatból tudják, milyen hihetetlen nehéz feladat tanítványaik számára a magyar újságok olvasása. Nem túlzás azt mondani, hogy a magyar mondat szerkesztés nehézségeit, sajátos buktatóit szinte karikatúraszerűen példázza ez a műfaj. S ezáltal arra is alkalmas, hogy didaktikai tanulságokat vonjunk le belőle.

A kérdések kérdése – szerény véleményem szerint – a fokalizáció. Az, hogy a közlés szempontjából legfontosabb elem közvetlenül az ige elé kerül, s egyszersmind a mondathangsúly hordozója lesz, voltaképpen világosan megfogalmazható, egyszerű szabály. Az egyszerű szabályokra azonban sokszor igaz az a saussure-i mondás, hogy „következmenyei megszámlálhatatlanok”.

Elméleti szinten Jean Perrot számos munkájában hangsúlyozza, hogy a szintaktikai elemzés és a kommunikációs szempontú elemzés két világosan elkülönítendő szintet jelent, s hogy az utóbbi megközelítés még a meglehetősen kötött szórendű francia nyelv esetében sem mellőzhető – a magyar pedig egyenesen példászerűen mutatja, hogy a beszélő szándékának érvényesítése a mondat szerkesztés egész koncepcióját illetően milyen központi szórendformáló tényező.

Tény, hogy ennek az elvnek az elsajátítása és alkalmazása nehéz feladat elé állítja a francia anyanyelvű hallgatót. A számára merőben szokatlan variációs lehetőségek nem annyira a szabadság, mint inkább a bizonytalanság érzetét kelthetik. Ráadásul a kiemelés eszközei (szórend, hangsúly) a magyar mondatban korántsem olyan feltűnőek, mint a franciában, ahol külön szintaktikai szerkezet (*c'est ... qui / que*) hívja föl erre a figyelmet – a magyarhoz képest egyébként ritkábban és még hangsúlyosabb módon.

Az, hogy a szórend alapkérdései mennyire nem részesülnek kellő figyelemben, jól lemérhető azon, hogy az igekötők viselkedése milyen egyedi nehézségként jelentkezik. Egy kis túlzással azt is mondhatnánk: nagy szerencse, hogy az igekötőket hol egybe, hol külön írjuk, mert így leg-

alább velük kapcsolatban kiugranak a magyar szórend alapszabályai! Jó ugyanis tudatosítani, hogy az igekötők szórendi helye tökéletes pontossággal megfelel a bővítmények szokásos helyének. (Javasolt gyakorlat: vegyünk két mondatot: *Kati a városba megy. Kati elmegy*, s hajtsuk végre rajtuk ugyanazokat az átalakításokat: tagadó mondat, fokalizált alany, jövő idő, felszólító mód stb.) Nem volna egyszerűbb, s elméletileg is helyesebb, ha az ismert főszabály realizációját látnánk és láttatnánk bennük?

Külön figyelmet érdemelnek a szabad variációkból eredő jellegzetes kétségek is. „Melyik az igazán jó?” – ezt a kérdést sűrűn hallani olyan változatok kapcsán, melyek mindegyike tökéletes. Hadd idézzek egy életbeli példát: „Jó lenne magyarul írni ezt a levelet”, s rögtön utána: „Jó lenne ezt a levelet magyarul írni”. A két változathoz fűzött kérdőjel olyan hangsúlyos – hogy a levél franciául folytatódik! Úgy gondolom, az ilyen és hasonló helyzetekben elsőrendű tanári feladat annak érzékeltetése, hogy a magyar játékos nyelv! Kosztolányit idézve: „A mi nyelvünk azonban határtalan és szabad, korlátlan terület, ahol alkotni, játszani és táncolni lehet. Mindenki a képére formálhatja.” (Lélek és nyelv. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp. 1971, 25.)

Végül az is megfelelő nyomatékot kíván, hogy a fokalizált mondatrész hangsúlya hallható, érzékelhető (s a beszéd során érzékeltetendő) jelenség. „Keressük a fókusz!” Ha az erre való figyelés fontosságát tudatosítjuk, elkerülhetőkké válnak azok a gyakori, s egyben igen tanulságos hibák, amikor pl. mind a kérdő mondat, mind a felelet önmagában kifogástalan, csak éppen kitérő egyenesekként kerülnek el egymást. (*Hova megy Eszter? – Eszter holnap megy Párizsba.*)

A szórendi kérdések lezárásaként hadd idézzek egy teljesen téves, de annál tanulságosabb megjegyzést. Írásbeli dolgozatban találkoztam vele, amikor is – a részletek igen szabatos bemutatása előtt – egy hallgató így exponálta, saját szavaival, a kérdés velejét: „A magyarban a szórend nem lényeges.” Ez a tétel – a maga abszurditásával – arra figyelmeztet, hogy az ún. „szabad” szórend (az idézőjel Keresztes Lászlótól való, vö. Gyakorlati magyar nyelvtan, Hungarolingua) sajátosságait különösen árnyalt módon kell megvilágítani, elsőrendű feladatnak tartva azt, hogy elválasszuk a lényegest a lényegtelenről, s újra meg újra hangsúlyozzuk azt a néhány sarkalatos tételt, melyek nélkül épkézláb magyar mondatot szerkeszteni nem lehet.

„Lego-nyelv”

Ezt a kifejezést a magyarral kapcsolatban nem is egyszer hallottam: egymástól függetlenül fedezték fel többen ezt a színes és találó metaforát. Hiszen kétségtelen: olyan szóalakok előtt, mint a *kimondhatatlan, háboríthatatlanul, megvesztegethetetlenség*, a morfematikai bővíthetőségnek olyan régiójába kerül a nyelvünket tanuló, mely szédítő távlatokat nyit egyrészt a szóképzés, másrészt a jelezés, ragozás szempontjából. Könnyebbség ez vagy nehézség? Nyilván mind a kettő; s hogy melyik domborodik ki jobban, az attól is függ, hogy mennyire tudjuk az aktív, kreatív, játékos elemeket hangsúlyozni a szóalakok létrehozásában. Régi meggyőződésem, hogy a jelenleginél sokkal fontosabb helyet kellene biztosítani az „Alkossunk szavakat!” típusú gyakorlatoknak, annál is inkább, mert a főszabályok igen egyszerűek, s nem elhanyagolható az az öröm, mely a szókincs megsokszorozódásából adódik.

A fönti kérdés (könnyebbség vagy nehézség?) természetesen magára a szótanulásra vonatkozik első helyen, s a következőképpen pontosítható: az a tény, hogy a magyar szóképzlet erősen motivált, azaz a különböző származékok háttérében a „közös mag” (az abszolút tő) többnyire jól fölismerhető, hogyan hat a tanulási folyamatra?

Ezzel kapcsolatban a legellentétebb vélekedések egyaránt igazak lehetnek. Sauvageot joggal emeli ki, hogy a *szemészet* a magyarban „önmagáért beszél” – ugyanakkor a francia *ophtalmologie*-ről ez korántsem mondható el. Tehát: a motiváltság előny. Sok tanítványom viszont azt hangsúlyozza, hogy a közös töből származó szavak (éppen egymáshoz való közel állásuk miatt) igen könnyen összekeverhetők, így a *szerkezet* és a *szervezet*, az *értelem*, az *értekezlet* és az *értésítés* stb. Tehát: a motiváltság hátrány. Bizony, mindkettő igaz.

A morfematikai szerkesztés kérdései természetesen tovább bonyolódhatnak, amint a fő szófaji kategóriákon belül a jellegzetes toldalékolási rendszerekhez közelítünk. Lássunk ezek közül néhány kiemelt példát!

Az igei paradigma köréből mi mással is kezdhethetném a nehézségek felsorolását, mint az alanyi és tárgyias ragozás kettősségével? Természetes, hogy ez „kemény dió”, hiszen azon túl, hogy megduplázza az alakok sorát, állandóan megköveteli a szabályok felidézését, s így kétségtelenül lelassítja azt a folyamatot, amelynek során egy igealak végül is előáll. „Valóságos szellemi gimnasztika!” – mondta erre valaki, aki szerint ez a kettősség önmagában is olyan akadály a nyelvtanulásban, mintha egyszerre

két idegen nyelvet kellene elsajátítani: egy határozottat és egy határozatlan.

Hosszan lehetne taglalni az ezzel kapcsolatos problémákat, ám ezek tekintélyes része nemcsak a francia anyanyelvűek számára jelentkezik ilyen élesen: nyelvünknek ez a vonása annyira egyedülálló, hogy szinte bármely ismert nyelv felől közelítve komoly újdonságként jelentkezik. Ezért célszerű lesz néhány rejtettebb, ritkábban emlegetett jelenséget felszínre hozni azok közül, melyek a franciához képest szembetűnőek.

Ezek közül első helyen azt a kérdéskört emelném ki, melyet a sűrítés, implicit jelleg (nyelvészeti műszóval nemegyszer a „ráértés”) szókkal jellemezhetnénk. A francia nyelv kifejezésmódja alapvetően explicit: a különböző grammatikai tartalmaknak általában külön-külön nyelvi kifejezőeszköz felel meg, nemegyszer megannyi szó formájában: *Je (én) te (neked) le (azt) passe (adom)*. A magyar megfelelő gyakran egyetlen szóalak: *Adom*. A nyelvi váltás tehát alapvető szempontváltással jár, melynek csak egyik, s legegyszerűbb összetevője az, hogy a jól felismerhető névmási alanynak a magyarban jóval hangsúlytalanabb, s nehezebben azonosítható személyrag felel meg. Az igazi kérdés a következő: mi mindent fejezhet ki még ez a személyrag? S a válasz igen összetett lehet: a tárgy határozottságát (1. fent); kivételesen még a névmási tárgy személyét is (*-lak/-lek*); rendszerszerűen pedig azt, hogy ez utóbbi az 1-2. személy vagy a 3. személy kategóriájába tartozik-e, anélkül (!), hogy erre külön eszköz kötelezően vagy általában utalna. S ebben áll a fő nehézség egy francia anyanyelvű számára: ha magyar mondattal találkozik, fel kell oldania a sűrített formákat (fordítás esetén ez kötelező kiegészítést is jelent); ha viszont ő maga alkot meg egy magyar mondatot, rendre törölnie kell olyan eszközöket, melyek az ő nyelvében természetesek. Elhagyni, tömöríteni valószínűleg nehezebb művelet, mint az ellenkezője! Ráadásul – kész mondat kapcsán – a feloldás korántsem automatikus: egy alanyi ragozású igealak elvben a következő személyes névmási tárgyakra utalhat: *engem, téged, minket, titeket*; egy tárgyas ragozású pedig mindig 3. személyűre ugyan, de ez nemcsak *őt* és *őket* lehet, hanem (a magázás nyelvi formáiból adódóan) *önt* és *önöket* is!

Hadd álljon itt a problémák érzékeltetésére néhány irodalmi példa. „Keresem azt, aki enyém: / ő is keres majd. *Megtalál.*” (Weöres Sándor: Akik megtalálnak); „Két karodban nem *ijeszt* majd / a halál nagy csöndje sem.” (Radnóti Miklós: Két karodban). Az, hogy mindhárom fenti ige mellett az *engem* a hozzáértendő névmási alak, az anyanyelvi beszélő szá-

mára „magától értetődik”. Ha azonban belegondolunk, hogy milyen nyelvi eszközök utalnak erre, az eredmény néha igen meglepő: a második idézet értelmezéséhez pl. egyetlen morféma: a *karodban* szó *d*-je jelenti a támpontot.

A következő példa Örkény Macskajáték c. regényéből való. A 13. fejezet a következő szavakkal kezdődik: „És ki van festve a szája. Még a szemem is ki van festve az anyusnak.” Honnan tudhatjuk, hogy itt a lány az anyjával, s nem az anyjáról beszél? Nyelvi szempontból az ambivalencia tökéletes; a kibontakozó dialógus tartalmának sok finom részlete, s főként közvetlen vita-jellege érteti meg az olvasóval azt, amit a fejezetcím azért előre jelez: „Anya és leánya. Ilus magnetofonszalagja”. Ezt átugorva azonban – saját tapasztalatomból tudom – könnyen tévúton indulhat el a magyar anyanyelvű olvasó is.

Itt említem meg, hogy a nyelvtani nem kérdésének – mely átfogó, több szófajra is kiható problémakör – az igei paradigma, s vele összefüggésben a névmáshasználat kapcsán is érdekes vonatkozásai vannak. Egy hétköznapi magyar mondatot hallva vagy olvasva többnyire nem túl nehéz eldönteni, hogy egy 3. személyű igealak fordítása során *il* vagy *elle* lesz-e az alany. Költői szövegben viszont annál tágabb tere van az ambivalenciának, mely a szófajok egész sorát érintheti. „Rab vagy, rózsám, rab vagy, / én meg beteg vagyok”: ki tudná kapásból megmondani, hogy a *rab* szót hímnemű vagy nőnemű alakban kell-e fordítani? S szükségszerű-e eldönteni, ha egyszer annak a számára, aki ezt a népdalt hallja vagy énekli, éppen ezáltal nyílik lehetőség az azonosulásra? Különösen gazdag és tanulságos ebből a szempontból az Énekek éneke, ahol a Völegény és a Menyasszony szavai a magyarban sokszor teljesen azonosak: „keresem azt, akit szeret az én lelkem”; „Kicsoda ez, aki feljő a pusztából?”, a franciában viszont élesen szembeállíthatók: „je chercherais *celui* qui est le bien-aimé de mon âme”, „Qui est *celle-ci* qui s’élève du désert?” (A magyar fordítás Károlyitól való, a francia egy XVII. századi szerzőtől: Pierre Thomas du Fossétól.) Egyszerre érzékelhetjük itt mindkét nyelv sajátosságait: a franciában az utalások félreérthetetlen voltát, a magyarban pedig az ambivalenciából adódó költői lehetőségeket.

Az igeragozás területéről még egy átfogó jelenségkört szeretnék röviden felvillantani: a rendkívül árnyalt francia, s a hallatlanul kevés nyelvi eszközzel dolgozó magyar igeidőrendszer kiáltó ellentétét. Teljes joggal mondta egy műfordító ismerősöm: „A magyarban két és fél igeidő van.” Hogyan adható vissza akkor az egyidejűség és az előidejűség, a folyama-

tosság és a befejezettség szembenállása, nem is szólva olyan árnyalatokról, melyek egyben stiláris jellegűek, s a beszélő nézőpontját domborítják ki? (Vö. Szentkuthy megjegyzését az imparfait kapcsán: „olyan ez az igeidő, mint egy lassított film”, vö. Frivolitások és hitvallások, Magvető Könyvkiadó, Bp. 1988, 303.)

Rövid és egyszerű válaszként csak ezt mondhatom: nagyon nehezen. Mások a szempontok, mások a lehetőségek, sőt még a kérdések is. Sokszor tapasztaltam, hogy egy francia nyelvtani alapon tökéletesen logikus kérdés a magyarban értelmetlenné, vagy legalábbis megválaszolhatatlanná válik; szemléletet kell váltani ahhoz, hogy plasztikus képet tudjunk adni a szóban forgó jelenségről. S ilyenkor derül ki, hogy a szórend, a mondat szerkesztés, a határozószók és módosítószók együttese mire képes egy olyan nyelvben, melynek egyetlen múlt ideje van. Megkockáztatnám azt a feltevést is, hogy a *még, már, is, éppen* típusú elemeknek a vártnál sokkal nagyobb szerepük van az időbeli viszonyok megvilágításában. Azt pedig egész határozottan állítom, hogy az efféle szók pontos jelentésének meghatározása egy mondatban szinte megoldhatatlan feladatot jelenthet még a legjobb nyelvtudással rendelkezők számára is. „Hogy *is* mondtad?”, „*Még* szép!”, „*Ugyan már!*” – az edzettebb nyelvtanulók ilyenkor legalább egy dolgot biztosan tudnak: hogy a szokványos szótári jelentéstől nagyon messze kell keresni az adott szócskának az adott mondatban betöltött funkcióját.

A névszói paradigma más természetű tanulságokat kínál. Pusztán az a tény, hogy a magyarban 18 eset van, eleve riadalmat kelt az esetrendszer egyáltalán nem ismerő francia nyelvhez képest. Ugyanakkor maguk a használati szabályok elég következetesek ahhoz, hogy ne állítsák feltűnően nagy nehézség elé a magyarul tanulókat. Egy-két jellemző tény külön figyelmet érdemel. Ki hinné például, hogy – különösen a nyelvtanulás kezdeti szakaszában – mennyi gondot okoz a tárgyrag kitetele? Nem mintha nehéz volna a szabály, de az anyanyelvi háttér azt diktálja, hogy a tárgy kapcsán morfológiai kitevővel nem kell számolni. Ezzel éppen ellentétes tendenciát mutat a *-k* többesjel, mely viszont a kellenél jóval sűrűbben jelentkezik, az egyeztetés automatikus érvényesítéséből adódóan: *sok diákok, három fák* stb. A számhasználat kérdése ugyanakkor ennél messzebbre is vezet, hiszen a magyarban igen gyakori az összefoglaló értelmű egyes szám (*virágot hoz, tojáást vesz, kék a szeme*), melynek a franciában következetesen többes szám felel meg. S talán még ennél is tovább mehetünk: sokszor (hasonlóan konkrét okok nélkül is) azt tapasztaljuk,

hogy egy magyar mondat fordítása akkor lesz igazán franciás, ha a számhasználat tekintetében szabadabban alkalmazkodunk a franciában szokásos kifejezőmóddhoz – mely rendre a többes számnak kedvez.

A névelőhasználat eltérései újabb nagy fejezetet nyithatnának, s megérdemelnének egy alapos kontrasztív vizsgálatot. Különösen feltűnő az, hogy mindkét nyelvben vannak olyan esetek, melyek a másik nyelv felől nézve legalábbis meghökkentőek. A magyar határozott névelő például (különösen az egyes számú) igen sokszor nem tehető át automatikusan franciára. „Képek vannak *a* falon.” – ez a mondat egyszer ezt a kérdést váltotta ki: „Milyen falon?” (Többes számmal fordítva eltűnt az értelmezési nehézség.) Arról nem is szólva, hogy a tipikus magyar vicckezdet („Megy az öreg az úton...”) francia nyelvtani szempontból annyira elképzelhetetlen, hogy szoros fordításban a legteljesebb értetlenséget váltja ki: „Miféle öregember?”

Francia oldalról is érdemes egy-két példát felvillantani. Jellemző eset, hogy a határozatlan névelő megmaradhat olyankor is, amikor magyar nyelvi logika szerint erős a determináltság. A birtokos jelzővel való bővülés például nem akadályozza annak, hogy az alaptag határozatlan névelővel szerepeljen: „Vous avez écrit *une* histoire de la musique.” Magyar oldalról ez elképzelhetetlen, s a fordítás során csak az összetett szó mentheti meg a helyzetet: „Ön írt *egy* zenetörténetet.”

Hangsúlyok

A magyar hangrendszer elsajátítása egészében nem jelent rendkívüli feladatot a francia anyanyelvűek számára. Különösen szembetűnő ez számomra olyankor, amikor (alkalomszerűen vagy hosszabb távon) a magyar nyelvről tartok órákat magyarul nem tanuló nyelvészhallgatóknak. Egy-egy szóalak reprodukálása – különösen kórusmunka formájában – legtöbbször első hallásra is szinte tökéletes.

Ugyanakkor van több olyan rendszertani elv, melynek a szemléletbe való beépítése és gyakorlati alkalmazása komoly erőfeszítést kíván. Ilyen például a fonológiai funkciójú hosszú–rövid szembenállás, mely a franciában ismeretlen. Az *örök* : *őrök*, vagy a *futok* : *futtok* típusú oppozíciók ilyen módon komoly tudatosítást kívánnak. Ugyancsak teljesen ismeretlen elv a franciában a hangrend és a magánhangzó-harmónia (vö. az alábbi szóalakokban megfigyelhető kombinációkat: *bousculer*, *statue*, *bonheur*). Ebből az is következik, hogy a két- vagy háromalakú toldalékok illeszkedése korántsem automatikus, s csak elmélyült tanulással sajátítható el.

A szóhangsúly tekintetében eleve nem kis nehézség forrása az, hogy (a franciával éppen ellentétben) az első szótag a hangsúlyos. De talán még ennél is kényesebb pont az, hogy a hangsúly és a magánhangzó-hosszúság az esetek többségében egymástól függetlenül érvényesül: vannak hangsúlyos rövid és hangsúlytalan hosszú magánhangzók (vö. *barát, kerék* stb.). Ezek kiejtése nagyon komoly figyelemösszpontosítást kíván.

A mondathangsúly fontosságát a fokalizáció kapcsán már említettem. Itt csak annyit tennék hozzá, hogy a helyes szórend mellett a helyes hangsúlyozás is központi kérdés kell hogy legyen.

Végül egy markáns különbség, mely ugyanannyi gondot okoz a magyarul tanuló franciáknak, mint (mutatis mutandis) a franciául tanuló magyaroknak: a két nyelv hanglejtésformáinak gyökeresen eltérő jellege. A magyar beszéddallam ereszkedő görbéjét elég könnyen el lehet sajátítani; mindenesetre sokkal könnyebben, mint az eldöntendő kérdés nevezetes kiugró csúcsát – arról nem is szólva, hogy ez utóbbinak meghallását is gyakorolni kell, hiszen a kommunikációban a kérdés-jelleg felismerése múlik e jegy érzékelésén.

E rövid áttekintésben számos, sőt számtalan kérdésről nem szóltam. Joggal hiányolhatók egész kérdéskörök: a nominális mondat, a *van* igének a birtoklás kifejezésében játszott szerepe, az udvariassági formák – és bizonyára még igen sok más. De illúzió lenne azt hinni, hogy egy ilyen előadás (akár felsorolásszerűen) teljességre törekedhet. Céлом nem is ez volt; sokkal inkább az, hogy néhány jellemző vonás felmutatásával olyan kérdésekre irányítsam a figyelmet, melyek reményeim szerint gondolatéberítőek lehetnek.